

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

CO₂ -Managementplan

Ministerie van EZK en LNV

in het kader van de CO₂-Prestatieladder 2020-2021

inclusief voortgangsrapportage Q1-Q2 2021 RVO

*In opdracht van de ministeries Economische Zaken en Klimaat en Landbouw, Natuur
en Voedselkwaliteit*

>> *Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal Ondernemen*

CO₂ -Managementplan

Ministerie van EZK en LNV

in het kader van de CO₂-Prestatieladder
2020-2021

inclusief voortgangsrapportage Q1-Q2 2021 RVO

25 november 2021

Inhoud

1.	Inleiding	3
2.	CO ₂ -footprint	3
2.1	Afbakening van de organisatie	3
2.2	CO ₂ -footprint basisjaar 2019	4
2.3	CO ₂ -footprint per dienst	7
2.4	Werkgroepen Community verduurzaming bedrijfsvoering	7
2.5	Data en monitoring	7
3.	Reductiedoelstellingen	8
4.	Overzicht reductiemaatregelen	9
5.	Initiatieven	10
6.	Stuurcyclus CO ₂ -management	11
7.	Voortgangsrapportage eerste half jaar 2021 RVO	13
7.1	Inleiding Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	13
7.2	CO₂ -Managementsysteem (RVO)	14
7.2.1	PDCA-cyclus	14
7.2.2	Verantwoordelijkheden en sturingslijnen	14
7.3	Inzicht: onze CO₂ -voetafdruk	17
7.3.1	Eigen uitstoot	17
7.3.2	Ketenuitstoot	17
7.4	CO₂ -Reductieplan: doelen en maatregelen	17
7.4.1	Eigen uitstoot	18
7.4.2	Reductiestrategie ketenuitstoot	19
7.4.3	Reductiestrategie voor niveau 4	19
7.5	Voortgangsrapportage eerste halfjaar 2021	21
7.5.1	Eigen uitstoot	21
7.5.2	Ketenuitstoot	21
7.6	Participatie en dialoog	25
7.6.1	Keteninitiatieven	25
7.6.2	Ontwikkelingsproject	25
7.7	Communicatie en participatie	26
	Bijlage A – Energiebeoordeling	27
	Bijlage B - Footprints 2019 (basisjaar)	32
	Bijlage C - Footprints 2020	37

1. Inleiding

Ingegeven door het Klimaatakkoord, en als onderdeel van het concern brede Manifest verduurzaming bedrijfsvoering (Manifest) zijn het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en het Ministerie van Landbouw, Natuur en **Voedselkwaliteit (LNV) in 2020 gestart met de implementatie van de CO₂-Prestatieladder op trede 3**. Trede 3 is het gebruikelijke instapniveau van de prestatieladder. Hierdoor kregen EZK en LNV inzicht in de **CO₂**-uitstoot van hun bedrijfsvoering, met name energie en zakelijke mobiliteit. De beide ministeries zijn inmiddels op de Prestatieladder op trede 3 gecertificeerd. De volgende stap is trede 4. Bij het doorgroeien naar hogere treden op de Ladder zal ook de inkoopketen en het effect van beleid op de CO₂-uitstoot meegenomen. In dit gehele proces wordt nauw samengewerkt met alle diensten en agentschappen; de Community of Practice (COP) verduurzaming bedrijfsvoering.

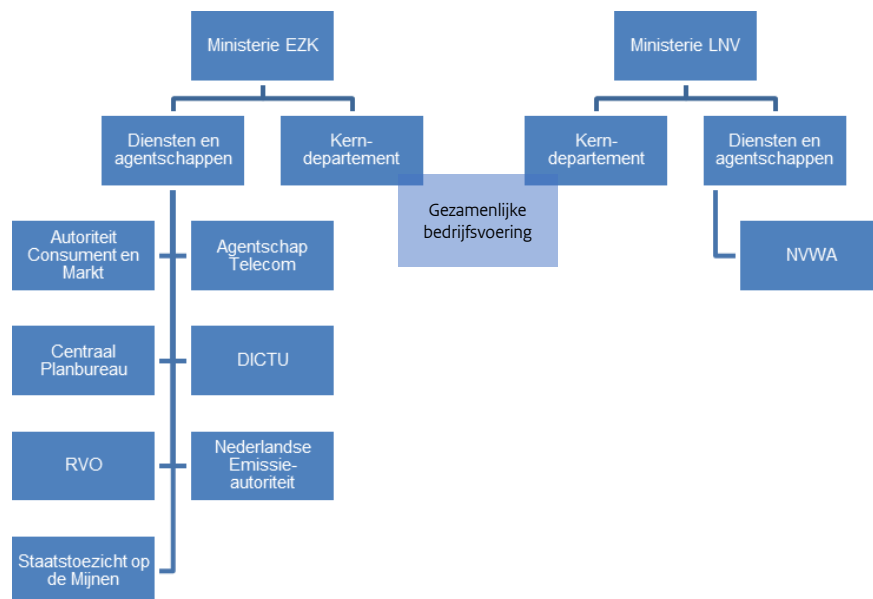
De **CO₂**-Prestatieladder biedt als instrument een belangrijke basis voor het **realiseren van de CO₂**-reductiedoelen van EZK en LNV. In dit CO₂-managementplan worden deze doelen, de CO₂-footprint van het basisjaar, de voortgang op de footprint en maatregelen van EZK en LNV in beeld gebracht. Hiermee wordt invulling gegeven aan de eisen van de CO₂-Prestatieladder en wordt op een structurele wijze gewerkt aan het verduurzamen van de eigen bedrijfsvoering. Het jaar 2021 blijft een ongewoon jaar door de wereldwijde corona-crisis. We zijn daarom voorzichtig in het trekken van conclusies over de voortgang op de doelstellingen. Meer informatie hierover is te lezen in het duurzaamheidsverslag 2021 dat naar verwachting in juni wordt gepresenteerd. Dit CO₂-managementplan wordt waar nodig bijgewerkt en gecommuniceerd.

2. CO₂-footprint

De basis voor de CO₂-Managementrapportage is het berekenen van de CO₂-uitstoot van de eigen organisatie en daarmee het vaststellen van de CO₂-footprint. Deze is voor het eerst in 2019 voor beide concerns opgesteld. RVO en DICTU startten al in 2018 met het inzichtelijk maken van hun footprint-gegevens. Het jaar 2019 is het basisjaar voor beide concerns en dient als nulmeting voor het CO₂-beleid conform de systematiek van de CO₂-Prestatieladder.

2.1 Afbakening van de organisatie

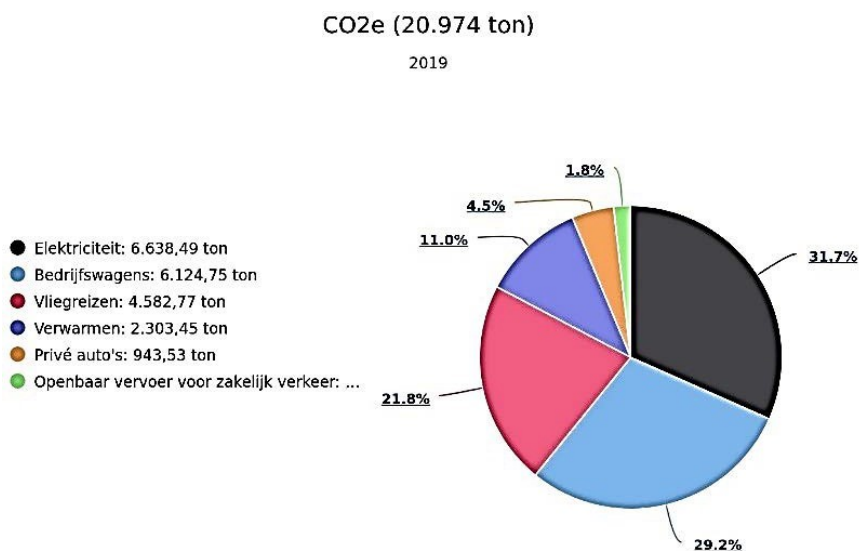
De CO₂-Prestatieladder op niveau 3 richt zich op de CO₂-uitstoot van het energiegebruik van de eigen organisatie en de uitstoot van zakelijk reizen. Voorafgaand is gekeken welke onderdelen van EZK en LNV binnen de scope van de CO₂-Prestatieladder worden meegenomen (zie onderstaand organogram).

Figuur 1 Organisatieonderdelen Ministerie EZK en LNV voor de CO₂-Prestatieladder

2.2 CO₂-footprint basisjaar 2019

De CO₂-footprint omvat alle directe uitstoot door het eigen brandstofverbruik, verwarming, het elektriciteitsverbruik en zakelijke reizen (exclusief woonwerkverkeer). De CO₂-footprint van LNV en EZK samen bedroeg in 2019 20.974 ton CO₂. Daarmee vallen EZK en LNV in de categorie 'Groot' van de CO₂-Prestatieladder.

Figuur 2: CO₂-footprint EZK en LNV, 2019

Voor beide concerns samen geldt dat de meeste CO₂-uitstoot veroorzaakt wordt door:

1. Energie (elektriciteit en verwarmen)
2. Bedrijfswagens (wagenpark)
3. Vliegreizen

In de footprint 2019 van EZK en LNV is 55% van het totale stroomverbruik groen (12,6 miljoen kWh). Alleen Nederlandse groene stroom (wind of zon) onderbouwd met 'Garanties van Oorsprong' (GVO's) wordt door de CO₂-Prestatieladder als groen gerekend met 0 CO₂-uitstoot. Een deel van de grijze stroom is groene stroom ingekocht met Europese GVO's. Deze stroom wordt als grijze stroom gerekend omdat van groene stroom met Europese GVO's niet kan worden aangetoond dat ze niet dubbel zijn gerekend (één keer meegerekend in land van oorsprong + één keer hier in Nederland gerekend).

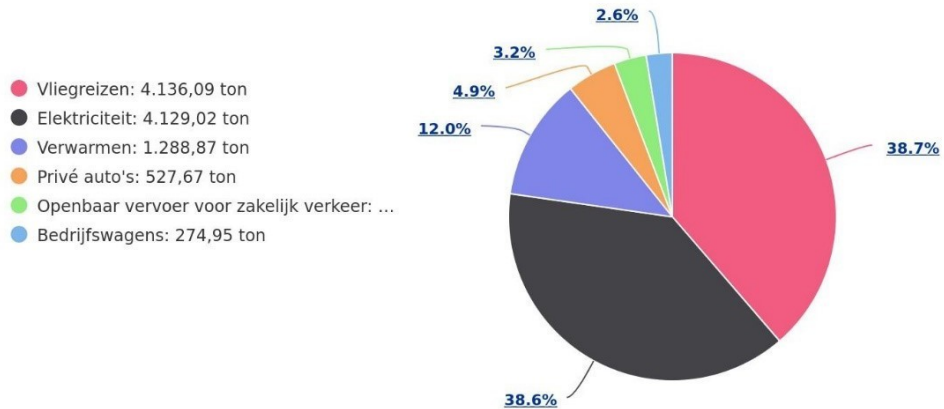
In onderstaand overzicht is de CO₂-uitstoot per organisatie(onderdeel) en FTE opgenomen. Ook is ter vergelijking de uitstoot van een aantal andere organisaties opgenomen. NB: de gegevens in onderstaande tabel zijn niet bedoeld als waardeoordeel.

EZK en LNV			
Organisatie	ton CO ₂	FTE	ton CO ₂ per fte
EZK kern	1042	1.411	0,7
LNV kern	421	519	0,8
NVWA	9856	2.455	3,9
RVO*	7783	3.861	2,0
DICTU	390	802	0,4
AT	852	305	3,1
SodM	293	90	3,3
ACM	267	578	0,5
CPB	37	118	0,3
NEa	33	62	0,5
Vergelijkbare organisaties			
RWS**	110.000	8.866	12,4
IenW kern	1.540	1.587	1,0
ILT	1.800	1.103	1,6
KNMI	1.280	364	3,5
PBL	240	223	1,1
*(exclusief inzet van GVO's en invloed programma's, subsidies en regelingen)			
*(inclusief energiegebruik (vaar)wegennet en Rijksrederij)			

Als wordt ingezoomd op de afzonderlijke ministeries geeft dat voor EZK, in figuur 3, de volgende verdeling waarbij vliegreizen, en energie (elektriciteit en verwarmen) de belangrijkste bronnen van uitstoot zijn.

CO₂e (10.697 ton)

2019

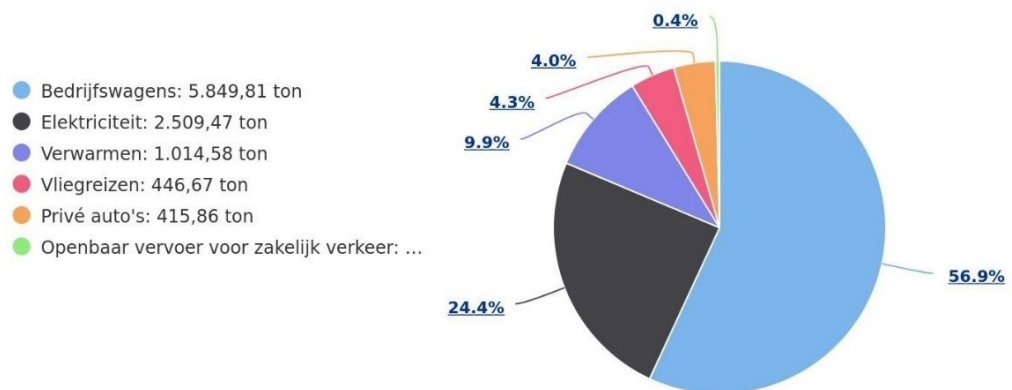

Figuur 3: CO₂-footprint EZK, 2019

Voor LNV is de veroorzaakte CO₂-uitstoot in 2019 verdeeld zoals te zien in figuur 4, met als grootste bronnen van uitstoot het wagenpark en energie (elektriciteit en verwarmen).

CO₂e (10.277 ton)

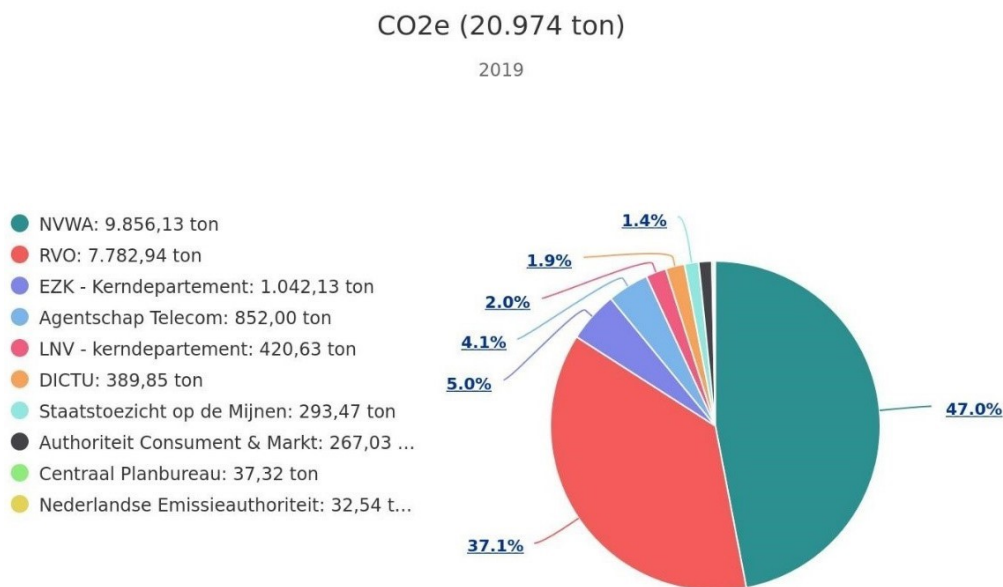
2019

Figuur 4: CO₂-footprint LNV, 2019

2.3 CO₂-footprint per dienst

In de grafiek van figuur 5 is de CO₂-uitstoot weergegeven voor de verschillende diensten. Hieruit is af te lezen dat de CO₂-uitstoot van de NVWA en RVO gezamenlijk 84% van de totale CO₂-uitstoot bedraagt.

Figuur 5: CO₂-uitstoot 2019 per onderdeel

2.4 Werkgroepen Community verduurzaming bedrijfsvoering

Voor de drie grootste bronnen van uitstoot, wagenpark, energie en vliegreizen zijn verschillende werkgroepen opgericht in combinatie met de werkgroep Anders Reizen. In de werkgroepen zijn de relevante diensten uit de community verduurzaming bedrijfsvoering vertegenwoordigd. De diensten die het meest bijdragen aan elk van deze categorieën hebben zitting in de betreffende werkgroep(en). In de werkgroepen worden doelen blijvend gemonitord en maatregelen verder uitgewerkt.

Naast het delen van kennis en ervaringen binnen de eigen organisatie, zijn de werkgroepen ook buiten de eigen ministeries actief. Daarom wordt ook deelgenomen aan verschillende rijksbrede initiatieven en werkgroepen.

2.5 Data en monitoring

Alles valt of staat met goede data en monitoring. **'Meten is weten'**. Alleen met de juiste gegevens kunnen maatregelen worden genomen en keuzes gemaakt om de doelstelling te bereiken. Door te meten wordt gemonitord hoe ver EZK en LNV zijn in de realisatie van de ambities, en kunnen deze betrouwbare feiten ook worden gebruikt in de communicatie. De invoering van de CO₂-Prestatieladder is hierbij een belangrijk instrument voor EZK en LNV. De resultaten die we boeken op het gebied van duurzaamheid in bredere zin zijn te lezen in het duurzaamheidsverslag van EZK en LNV.

Op operationeel vlak is verder de ontwikkeling van een duurzaam dashboard gestart om beter te kunnen monitoren of de acties de gewenste resultaten opleveren.

Ook wordt de samenwerking met de andere departementen en de Shared Service Organisaties aangehaald. Hiermee wordt meer eenduidigheid verkregen over de definities en wordt ervoor gezorgd dat de verschillende departementen op een soortgelijke manier gaan rapporteren over hun prestaties.

3. Reductiedoelstellingen

Nederland heeft de ambitie om de uitstoot van broeikasgassen met 49% te reduceren in 2030, en met 95% in 2050, ten opzichte van het niveau van 1990. Met het sluiten van het Klimaatakkoord eind 2019, is voor de periode tot 2030 het beleid vastgesteld om deze doelen te behalen. In het Klimaatakkoord is ook opgenomen dat de Rijksoverheid daarin een voorbeeldrol neemt met het verduurzamen van de bedrijfsvoering. *Practice what you preach* is daarbij het principe.

De uiteindelijke ambitie van het Rijk is een klimaatneutrale bedrijfsvoering. **EZK en LNV willen deze ambitie uiterlijk in 2030 behalen. De focus ligt nu op 'vergroenen'** en reduceren, later mogelijk op compenseren.

Klimaatneutrale bedrijfsvoering

Het Rijk wil als organisatie klimaatneutraal en circulair worden. Klimaatneutraal houdt in dat activiteiten geen negatief effect mogen hebben op het klimaat. De strategie daarbij is gericht op eerst besparen en voorkomen van verspilling. Vervolgens is het de bedoeling om zoveel mogelijk over te schakelen op hernieuwbare bronnen en grondstoffen. Een laatste optie is het compenseren van uitstoot en vervuiling in het geval nog onvoldoende bespaard wordt of gebruik wordt gemaakt van hernieuwbare energiebronnen en grondstoffen. Insteek is om deze laatste optie waar mogelijk te voorkomen, zodat daadwerkelijke verduurzaming plaatsvindt in de bedrijfsvoering.

Het Rijk heeft tussendoelen bepaald om te stimuleren dat daadwerkelijk wordt bespaard. Belangrijke tussendoelen zijn bijvoorbeeld: het halveren van de uitstoot van mobiliteit, overschakelen op hernieuwbaar gas en 100 procent duurzame elektriciteit en een halvering van het energieverbruik van de kantoren. EZK en LNV gaan op basis van dit Rijksbeleid en de in 2019 vastgestelde eigen CO₂-footprint een pad schetsen hoe het doel van een klimaatneutrale bedrijfsvoering gehaald wordt.

Op weg naar een klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030 zijn de volgende rijksbrede subdoelstellingen vastgesteld:

1. In 2020 is het wagenpark 20% zero emissie, in 2028 100% . Concernbreed hebben EZK en LNV de doelstelling voor 2020 gehaald. Naast het eigen wagenpark is het wagenpark van FMH (voor bewindspersonen en ambtelijke top EZK/LNV) ook voor 20% zero emissie.
2. Voor zakelijke reizen (incl. woon-**werk verkeer**) in **2030 50% CO₂-reductie** t.o.v. 2016. Door het vergroenen van het Nederlands treinverkeer sinds 2017 hebben EZK en LNV in 2019 de zakelijke mobiliteit met 33% gereduceerd.

3. Elektriciteit 100% hernieuwbaar in 2030.
In 2019 is concernebreed voor EZK/LNV de energie 55 % hernieuwbaar door inkopen van certificaten van Nederlandse wind. Tot 2030 moet nog de resterende 45% verduurzaamd worden.
4. Gemiddeld 2% energiebesparing per jaar voor de rijksgebouwen.
Uit de jaarrapportage Rijk blijkt dat rijksbreed meer dan 2% energiebesparing per jaar wordt gehaald. Voor EZK en LNV hebben we de footprint van 2019 als basisjaar vastgesteld waardoor we vanaf nu de besparing ten opzichte van het basisjaar kunnen monitoren. Vanuit EZK worden gesprekken met BZK en RVB gevoerd over de verduurzaming van het Rijksvastgoed en de uitvoering van de wettelijk verplichte energiebesparende maatregelen.
5. Gasverbruik van alle rijksgebouwen met 30% afgenomen ten opzichte van 2019 en voor minimaal 50% afkomstig van hernieuwbare bronnen.
Het gasverbruik van EZK en LNV is pas in 2019 zorgvuldig in kaart gebracht. De verbruiken voor EZK en LNV afzonderlijk zijn voor 2009 niet in kaart te brengen. We kijken daarom naar de rijksbrede cijfers. Het gasverbruik is rijksbreed inmiddels sinds 2008 flink gedaald, namelijk met 55%. Vanaf het nieuwe referentiejaar 2019 is rijksbreed een nieuwe doelstelling vastgesteld (30% minder gasverbruik in 2030) en moet de neergaande lijn vanaf 2008 worden doorgetrokken om deze doelstelling te halen. De Rijksoverheid gebruikt nog geen hernieuwbare bronnen voor gas. In 2018 is een aanbesteding gehouden voor groen gas, maar dat leverde nog geen inschrijvingen op.

EZK en LNV hebben de aanvullende ambitie hun CO₂-uitstoot met gemiddeld 10% per jaar te verlagen (inclusief eventuele compensatie) en het wagenpark in 2026 al zero emissie te laten zijn.

4. Overzicht reductiemaatregelen

Bij het formuleren en vaststellen van de maatregelen zijn het Manifest en de rijksbrede doelstellingen als basis gebruikt en ligt de focus op de grootste bronnen van CO₂-uitstoot op EZK/LNV niveau. Dit zijn het wagenpark, het energieverbruik en vliegreizen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen maatregelen die Rijksbreed worden genomen, maatregelen die op concernniveau worden genomen en maatregelen die op dienstniveau worden genomen.

De maatregelen die in het Bedrijfsvoeringsoverleg van januari vastgesteld, zijn in de volgende tabel opgenomen. Per maatregel is een schatting gegeven van:

1. de CO₂-reductie op de totale footprint EZK/LNV t.o.v. 2019, en
2. de CO₂-reductie per concern.

Dit onderscheid is belangrijk omdat de beide concerns afzonderlijk verantwoordelijk zijn voor het behalen van de doelstellingen uit het Klimaatakkoord. De schattingen zijn exclusief de invloed van COVID-19.

Bewustwording is een andere belangrijke categorie. Naast bovenstaande inhoudelijke maatregelen worden ook initiatieven binnen de dienstonderdelen genomen om bewustwording, draagvlak en kennis te vergroten onder de medewerkers.

Onder andere door ideeënboxen, lezingen, roadshows en interne competities. Daarmee wordt benadrukt dat de eigen invloed van de medewerkers groot is: iedereen kan een steentje bijdragen, bijvoorbeeld door hoe je kiest te reizen en door hoe de gebouwen worden gebruikt. In het Bedrijfsvoeringsoverleg is ook afgesproken dat ieder lid de stand van zaken CO₂ uitstoot en besparende maatregelen in ieders eigen managementteam agendeert.

Soort	Maatregel	EZK	LNV	Totaal	Aanname
Mobiliteit	Elektrificatie wagenpark	1,67%	57,82%	28,86%	2026 NVWA 100%, AT 44%, FMH 100%, DICTU 100% zero emissie
Mobiliteit	Trein ipv vliegtuig korte afstanden (CAO)	0,51%	0,09%	0,31%	100% reductie <700 reizen binnen 5 jaar
Energie	Vergroenen grijze stroom panden NVWA	0,00%	15,93%	7,71%	
Energie	Vergroenen gasgebruik Wageningen NVWA	0,00%	4,28%	2,07%	
Subtotaal		2,18%	78,12%	38,95%	
Mobiliteit	Verminderen vliegreizen	7,57%	0,87%	4,32%	20% reductie totale vliegverkeer >700
Mobiliteit	Onderzoek naar verminderen inzet privé auto's	0,65%	0,54%	0,59%	Arcadis: 1% van totale mobiliteit 2019 (124,18)
Mobiliteit	Zero emission huurauto's en taxi's inzetten	0,43%	0,08%	0,26%	100% reductie binnen 5 jaar
Mobiliteit	Onderzoeken vergroenen grijze stroom overige panden	38,30 %	7,38%	23,32%	
Totaal		49,13 %	86,89%	67,45%	

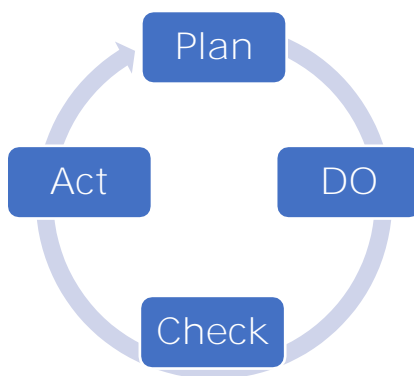
5. Initiatieven

EZK en LNV zijn initiator en deelnemers van vele initiatieven die zich richten op CO₂-reductie binnen en buiten de eigen organisatiescope. Voor de CO₂-Prestatieladder dient minimaal aan 1 initiatief actief te worden deelgenomen. Hiervoor wordt de betrokkenheid bij het formuleren en uitrollen van het Klimaatakkoord uitgelicht. Voor de meest recente stand van zaken en de bijdrage van EZK en LNV verwijzen we naar de meest recente Kamerbrief. Een ander relevant initiatief waar aan wordt deelgenomen is de [Anders Reizen coalitie](#).

6. Stuurcyclus CO₂-management

Binnen de stuurcyclus van het CO₂-managementsysteem wordt de Deming-circle gevolgd om continue verbetering te borgen. In de fases van de cyclus zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:

- Plan Beleidsdoelstellingen vastleggen, keuze maken voor CO₂-reductiemaatregelen en deelname aan initiatieven
- Do Uitvoeren van de plannen die gemaakt zijn in de vorige fase
- Check Controleren of de plannen op de juiste manier zijn uitgevoerd. CO₂-footprint en emissie-inventarisopstellen en periodieke rapportage schrijven
- Act Beleid waar nodig bijstellen en bijsturen op maatregelen en doelstellingen; documenten overeenkomstig actualiseren

Figuur 6: Stuurcyclus

Het kernteam CO₂-Prestatieladder, onderdeel van het team verduurzaming bedrijfsvoering binnen de Directie Bedrijfsvoering EZK/LNV, is verantwoordelijk voor de coördinatie van het proces en ondersteunen de dienstonderdelen van beide concerns en het Bedrijfsvoeringsoverleg. De stuurcyclus wordt periodiek doorlopen en alle documenten worden door het kernteam up-to-date gehouden.

Verantwoordelijkheden voor maatregelen bij de diensten (gezamenlijk onderdeel van de community verduurzaming bedrijfsvoering EZK/LNV):

AT	Casper Witsel
ACM	Aranka Neyndorff
CPB	Suzanne van Gils
DI CTU	Ben Ummels
EZK/ LNV kern	Majella Hinkenkemper
Nea	Bas Kiviet
NVWA	Jeroen Booij
RVO	Feikje Krikke
SodM	Tanja Stoetzer

Een activiteitenbeschrijving van de verschillende fases in de stuurcyclus staat in het onderstaande overzicht.

Activiteit	Op te leveren document
Check	
Organisatorische grenzen controleren	
Operationele grenzen controleren	
Kwantificeringsmethode controleren	
Emissie inventaris opstellen	Emissie inventaris
Trends beschrijven voor emissie inventaris	Periodieke rapportage
Voortgang reductiemaatregelen controleren	
Effectiviteit communicatie controleren	
Act	
Energie audit verslag actualiseren	Energiebeoordeling
Communicatieplan actualiseren	Communicatieplan
Kwaliteitsmanagement plan actualiseren	Kwaliteitsmanagement plan
Plan	
Directiebeoordeling uitvoeren	Verslag directiebeoordeling
CO ₂ -managementplan, maatregelen, initiatieven bijstellen	CO ₂ -managementplan
Eventueel: Goedkeuren communicatieplan	
Eventueel: Goedkeuren kwaliteitsmanagement plan	
Do	
Uitvoeren acties	

Verantwoordelijkheden

Document	Inhoud	Verantwoordelijke	Periodiek actualiseren per
Kwaliteitsmanagement plan	Procedures voor opstellen emissie inventaris	Majella Hinkenkemper	jaar
Energiebeoordeling	Inventarisatie energieverbruikers, mogelijke reductiemaatregelen, initiatieven	Kernteam CO ₂ -Prestatieladder	Jaar
Emissie inventaris	Energiestromen, CO ₂ footprint	Majella Hinkenkemper	Half jaar
Communicatie plan	Stakeholderanalyse, communicatie doelen, -planning en -middelen	Karin van de Spek	Jaar
Periodieke rapportage	Beschrijving trends, voortgang en analyse.	Kernteam CO ₂ -Prestatieladder	Half jaar
CO ₂ -managementplan	Reductiemaatregelen, verantwoordelijken hiervoor, deelname aan initiatieven	Kernteam CO ₂ -Prestatieladder Vaststelling door directie in Bedrijfsvoeringsoverleg (BO)	Jaar
Interne audit	Controle of het systeem en de uitvoering voldoet aan de eisen, identificeren van kansen voor verbetering	Aveco de Bondt (Primum) (2021/2022)/ IAD (2022/2023 e.v.)	Jaar
Directiebeoordeling (verslag of notulen)	Directiebeoordeling met als input: de periodieke rapportage, de interne audit en de energiebeoordeling, en als output: eventueel bijstellen van het CO ₂ -managementplan	Directie in het Bedrijfsvoeringsoverleg (BO)	Jaar

Naast de rol van het BO is er ook periodiek een BFI gesprek tussen de PSG en de diensten en agentschappen. Hierbij staat duurzaamheid vast op de agenda. Het kernteam CO₂-Prestatieladder levert annotaties aan voor dit gesprek.

7. Voortgangsrapportage eerste half jaar 2021 RVO

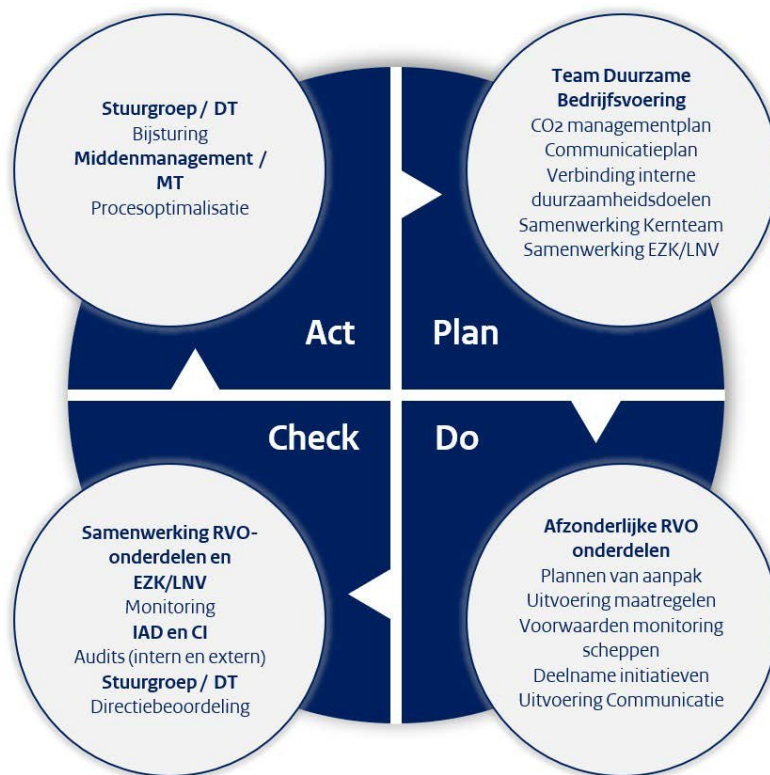
7.1 Inleiding Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

De Rijksoverheid zet zich in voor een uitstekend ondernemersklimaat. Ministeries stippelen daar beleid voor uit. De taak om dit beleid uit te voeren ligt bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

Ondernemend Nederland kan bij ons terecht met vragen op het gebied van duurzaam, agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Onze specialisten maken zich dag in dag uit sterk om ondernemende Nederlanders en beleidsmedewerkers vooruit te helpen. Wij bieden voorlichting en advies, financiering, de juiste contacten of gewoon een goed gesprek. We stellen regelingen op, voeren ze uit en zorgen dat wetten en regels worden nageleefd. RVO is onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

7.2 CO₂-Managementsysteem (RVO)

7.2.1 PDCA-cyclus

Figuur 7: PDCA- cyclus van de CO₂- Prestatieladder voor RVO

7.2.2 Verantwoordelijkheden en sturingslijnen

De algemene directie RVO is eindverantwoordelijk voor het behalen van de RVO-duurzaamheidsdoelen, waaronder die voor CO₂-reductie. Besluiten over maatregelen worden genomen binnen de reguliere sturingslijnen, zoals de SDG stuurgroep.

Verantwoordelijk voor de uitvoering van de werkzaamheden in het kader van de CO₂-Prestatieladder zijn:

DT/MT	
Directieniveau:	Johan Maas, directeur FiFz
Afdelingsniveau:	Mardi Brouwer
Teamniveau:	Feikje Krikke, duurzaamheidscoördinator Ben Kubbinga, coördinator SDG's bedrijfsvoering

Projectteam CO2-prestatieladder / Duurzame bedrijfsvoering
 Scope 1 en 2 zijn relevant voor bereiken/ realiseren niveau 3 op de CO2PL ladder en scope 3 is relevant voor het bereiken/realiseren van niveau 4 op de ladder.

Suzan van Kruchten	verantwoordelijk strategie scope 1 en scope 2
Chris Steensma	verantwoordelijk strategie scope 3
Feikje Krikke	datamonitoring, energieplan, afvalplan
Ben Kubbinga	vliegreizen
Ramon Schimmel	communicatieplan
Caitlin Heide	MVI

SDG stuurgroep

Geeft sturing waar nodig in de ideeënvorming reductiemaatregelen en reductiedoelstellingen en de concrete uitwerking daarvan binnen de CO₂-Prestatieladder.

Abdeluheh Choho	algemeen directeur RVO
Johan Maas	directeur FiFz
Tjerk Opmeer	directeur Internationale Programma's

Kernteam CO2 prestatieladder EZK(RVO)

Overleg orgaan voor afstemming en coördinering werkzaamheden tbv. CO2PL(EZK breed).

Majella Hinkenkemper	coördinator EZK
Christine Wortmann	extern adviseur
Feikje Krikke	afgevaardigde RVO
Chris Steensma	afgevaardigde RVO
Jeroen Booij	afgevaardigde NVWA

Een activiteitenbeschrijving van de verschillende fases in de stuurcyclus staat in het onderstaande overzicht.

Activiteit	Op te leveren document
Check	
Emissie inventaris opstellen	Emissie inventaris
Trends beschrijven voor emissie inventaris	Periodieke rapportage
Voortgang reductiemaatregelen controleren	
Effectiviteit communicatie controleren	
Act	
Energie audit verslag actualiseren	Energiebeoordeling
Communicatieplan actualiseren	Communicatieplan
Kwaliteitsmanagement plan actualiseren	Kwaliteitsmanagement plan
Plan	
Directiebeoordeling uitvoeren	Verslag directiebeoordeling

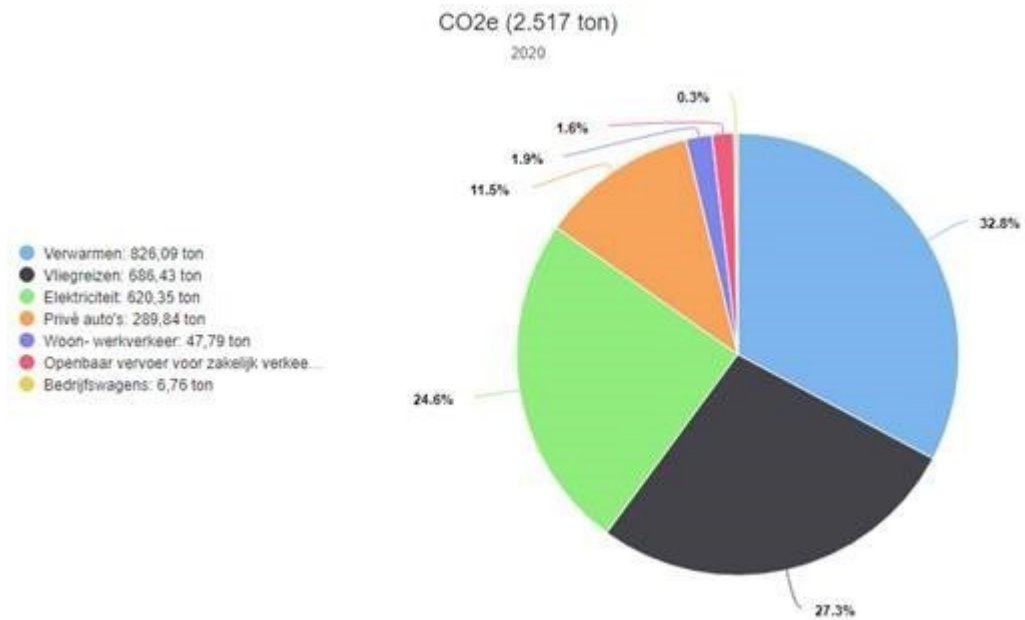

Activiteit	Op te leveren document
CO ₂ -managementplan, maatregelen, initiatieven bijstellen	CO ₂ -managementplan
Eventueel: Goedkeuren communicatieplan	
Eventueel: Goedkeuren kwaliteitsmanagement plan	
Do	
Uitvoeren acties	

Document	Inhoud	Verantwoordelijke	Periodiek actualiseren per
Kwaliteitsmanagement plan	Procedures voor opstellen emissie inventaris	Chris Steensma/ Feikje Krikke	jaar
Energiebeoordeling	Inventarisatie energieverbruikers, mogelijke reductiemaatregelen, initiatieven. Check of analyse Meest materiële scope 3 emissies: nog actueel is /zijn de organisatie en de diensten significant veranderd.	Chris Steensma/ Feikje Krikke	Jaar
Emissie inventaris	Energiestromen, CO ₂ footprint	Chris Steensma/ Feikje Krikke	Half jaar
Communicatie plan	Stakeholderanalyse, communicatie doelen, -planning en -middelen	Ramon Schimmel	Jaar
Periodieke rapportage	Beschrijving trends, voortgang en analyse.	Project team	Half jaar
CO ₂ -managementplan	Reductiemaatregelen, verantwoordelijken hiervoor, deelname aan initiatieven	Projectteam Vaststelling door directie in DT overleg	Jaar
Interne audit	Controle of het systeem en de uitvoering voldoet aan de eisen, identificeren van kansen voor verbetering	Aveco de Bondt (Primum) (2021/2022)/ IAD (2022/2023 e.v.)	Jaar
Directiebeoordeling (verslag of notulen)	Directiebeoordeling met als input: de periodieke rapportage, de interne audit en de energiebeoordeling, en als output: eventueel bijstellen van het CO ₂ -managementplan	DT overleg	Jaar

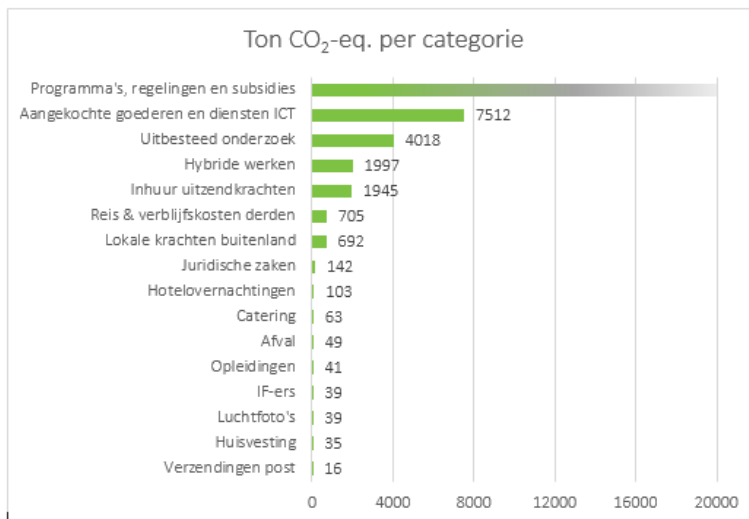
7.3 Inzicht: onze CO₂-voetafdruk

7.3.1 Eigen uitstoot

Figuur 8: CO₂-voetafdruk RVO heel 2020 incl. inzet GVO, bron Smarttrackers

7.3.2 Ketenuitstoot

Tabel 1: Ton CO₂-eq per categorie, bron rapportage Meest Materiele Emissies RVO (MME)

7.4 CO₂-Reductieplan: doelen en maatregelen

7.4.1 Eigen uitstoot

Doelstelling: Manifest Verduurzaming Bedrijfsvoering EZK/LNV

Bij het vaststellen van de doelstellingen en maatregelen baseert RVO zich op de inhoud van het Manifest Verduurzaming Bedrijfsvoering EZK/LNV. Dit manifest, ondertekend in januari 2020, is o.a. ondertekend door RVO en hiermee committeert de organisatie zich aan een aantal doelstellingen die zij gezamenlijk nastreeft in gezamenlijkheid met het kerndepartement EZK/LNV én bijbehorende uitvoeringsorganisaties.

Op weg naar een klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030 zijn de volgende rijksbrede subdoelstellingen vastgesteld:

1. In 2020 is het wagenpark 20% zero emissie, in 2028 100%.
Concerntbreed hebben EZK en LNV de doelstelling voor 2020 gehaald. Naast het eigen wagenpark is het wagenpark van FMH (voor bewindspersonen en ambtelijke top EZK/LNV) ook voor 20% zero emissie.
RVO beschikt niet over eigen wagenpark en daarmee is deze doelstellingen niet relevant.
2. Voor zakelijke reizen (incl. woon-werk verkeer) in 2030 50% CO₂-reductie t.o.v. 2016.
Door het vergroenen van het Nederlands treinverkeer sinds 2017 hebben EZK en LNV in 2019 de zakelijke mobiliteit met 33% gereduceerd.
Gezien Covid 19 ligt het aantal zakelijke reizen laag en is dit niet representatief. Wel is periode benut om data registratie te verdiepen vooral op vliegreizen en ontsluiting van gegevens over zakelijke mobiliteit. Er is een reductie-streefwaarde specifiek voor vliegreizen geformuleerd voor EZK en LNV.
3. Elektriciteit 100% hernieuwbaar in 2030.
In 2019 is concerntbreed voor EZK/LNV de energie 55 % hernieuwbaar door inkopen van certificaten van Nederlandse wind. Tot 2030 moet nog de resterende 45% verduurzaamd worden.
Binnen RVO is gekozen om dit middels GVO certificaten te verduurzamen.
4. Gemiddeld 2% energiebesparing per jaar voor de rijksgebouwen.
Uit de jaarrapportage Rijk blijkt dat rijksbreed meer dan 2% energiebesparing per jaar wordt gehaald. Voor EZK en LNV hebben we de footprint van 2019 als basisjaar vastgesteld waardoor we vanaf nu de besparing ten opzichte van het basisjaar kunnen monitoren. Vanuit EZK worden gesprekken met BZK en RVB gevoerd over de verduurzaming van het Rijksvastgoed en de uitvoering van de wettelijk verplichte energiebesparende maatregelen.
We zijn begonnen om bezetting van de gebouwen in beeld te brengen gebruik makend van Flexchecker en handmatige tellingen.
5. Gasverbruik van alle rijksgebouwen met 30% afgenomen ten opzichte van 2019 en voor minimaal 50% afkomstig van hernieuwbare bronnen.
Het gasverbruik van EZK en LNV is pas in 2019 zorgvuldig in kaart gebracht. De verbruiken voor EZK en LNV afzonderlijk zijn voor 2009 niet in kaart te brengen. We kijken daarom naar de rijksbrede cijfers.
Het gasverbruik is rijksbreed inmiddels sinds 2008 flink gedaald, namelijk met 55%.

Vanaf het nieuwe referentiejaar 2019 is rijksbreed een nieuwe doelstelling vastgesteld (30% minder gasverbruik in 2030) en moet de neergaande lijn vanaf 2008 worden doorgetrokken om deze doelstelling te halen. De Rijksoverheid gebruikt nog geen hernieuwbare bronnen voor gas. In 2018 is een aanbesteding gehouden voor groen gas, maar dat leverde nog geen inschrijvingen op.

In het bijzonder is te noemen dat masterplannen voor aanpassing(verduurzaming) panden in Assen en Zwolle lopen en in de toekomst besparing genereren.

RVO heeft de keuze gemaakt om óók op thema's zoals afval en woon-werkverkeer reducerende maatregelen mee te willen nemen.

7.4.2 Reductiestrategie ketenuitstoot

Scope 3 emissies worden veroorzaakt buiten de eigen organisatie in de keten. Vanaf niveau 4 eist de CO₂-Prestatieladder dat een organisatie haar CO₂-managementsysteem ook op deze uitstoot richt. In tegenstelling tot Scope 1 & 2 uitstoot is Scope 3 uitstoot in beginsel oneindig. De invloed die een organisatie heeft op deze uitstoot is ook niet helemaal hetzelfde zoals bij Scope 1 & 2. Dit betekent dat het niet mogelijk is om alle Scope 3 uitstoot uitputtend vast te stellen.

De CO₂-Prestatieladder vraagt om het doelgericht in kaart brengen van de onderdelen van deze uitstoot die relevant zijn vanwege de omvang of de invloed van de organisatie.

Het doel van het in kaart brengen van de Scope 3 emissies is het identificeren van CO₂-reductiekansen en het bepalen van reductiedoelstellingen.

Het behalen van deze doelstelling is enkel mogelijk door de partners van Rijksdienst **Ondernemend Nederland (hierna "RVO")** hierbij actief te betrekken. Het verstrekken van informatie aan partners binnen de eigen keten, in het bijzonder opdrachtgevers, en sectorgenoten die onderdeel zijn van een vergelijkbare keten van activiteiten is hier nadrukkelijk onderdeel van. Hiervoor zijn door RVO drie ketenanalyses opgesteld (Afval, ICT en Duurzaam Hybride werken).

Voor als nog zijn hiervoor binnen de organisatie streefwaardes opgesteld die na verdere interne/externe afstemming worden bekrachtigd.

7.4.3 Reductiestrategie voor niveau 4

De belangrijkste doelstelling voor het uitvoeren van deze ketenanalyse is het identificeren van Green House Gas protocol (GHG)-reductiekansen, het definiëren van reductiedoelstellingen en het monitoren van de voortgang. Aan de hand het inzicht in de Scope 3 emissies en de mogelijkheden die de drie ketenanalyses bieden wordt een reductiedoelstelling geformuleerd. Binnen het energiemanagementsysteem dat is ingevoerd wordt actief gestuurd op het reduceren van de Scope 3 emissies. Het verstrekken van informatie aan partners binnen de eigen keten en sectorgenoten die onderdeel zijn van een vergelijkbare keten van activiteiten is hier nadrukkelijk onderdeel van. RVO zal op basis van deze ketenanalyse stappen ondernemen om partners binnen de eigen keten te betrekken bij het behalen van de reductiedoelstellingen.

RVO kan binnen de eigen organisatie een hoge invloed uitoefenen de hoeveelheid afval dat vrijkomt als gevolg van werkzaamheden door met beleid op inkoop en het scheiden en inzamelen van afval te sturen. Dit maakt afval een geschikt onderwerp voor een ketenanalyse, gezien de activiteiten die onder afval vallen deel uitmaken van ruim 35% van de footprint van RVO. Met deze ketenanalyse wordt onderzocht in hoeverre de CO₂-uitstoot binnen de keten van afval verminderd kan worden, waarmee een grote impact op CO₂-reductie gemaakt zou kunnen worden.

Tevens is RVO een organisatie waarvan een groot aantal van haar werkzaamheden afhankelijk zijn van de digitale werkomgeving. De organisatie levert met name diensten voor ondernemers in Nederland. Veel van deze diensten worden ondersteund door onlineapplicaties. In de jaarlijkse begroting is een relatief groot aandeel gereserveerd voor ICT, waarbij de impact die RVO heeft met haar digitale activiteiten significant lijkt te zijn.

In deze ketenanalyse onderzoeken we de impact van de hardware en clouddiensten die RVO gebruikt.

Ten slotte is RVO is gestart met het verkennen van hoe "hybride werken" het beste en zo duurzaam mogelijk binnen de organisatie ingericht kan worden. Op basis van onderzoek, blijkt een grote bereidheid van de medewerkers te zijn om gemiddeld 1 à 2 dagen thuis te werken¹.

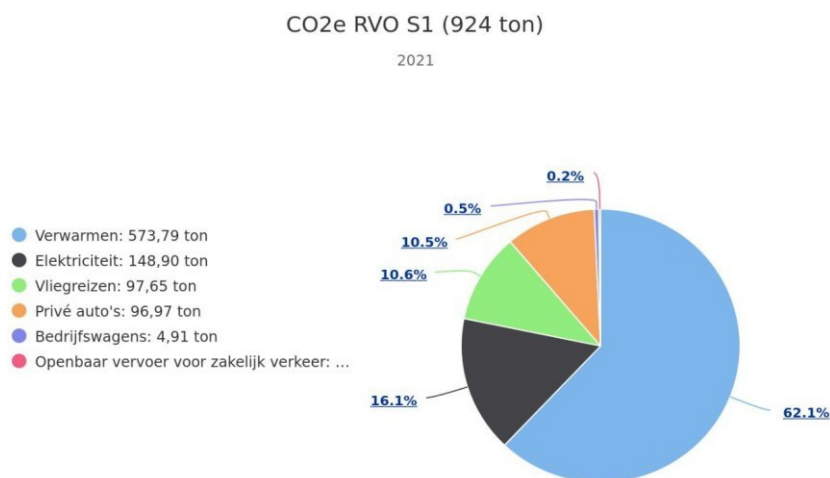
RVO verkent aan de hand van deze ketenanalyse de CO₂-reductiepotentie (Scope 1, 2 en 3) van hybride werken: op kantoor en/ of thuis. Ook wordt er nagedacht over mogelijkheden voor hybride werken "elders", werken of overleggen op andere locaties dan op een RVO kantoor of bij medewerkers thuis valt voorlopig buiten de scope van deze analyse. Het effect op CO₂-emissies als gevolg van vermeden files of mogelijke woonverplaatsingen van medewerkers valt tevens buiten de scope.

---

¹ 20210310_We_werken_Thuis_Rijksoverheid

7.5 Voortgangsrapportage eerste halfjaar 2021

7.5.1 Eigen uitstoot

Figuur 9: CO₂-voetafdruk RVO incl. GVO's Q1-2 2021, bron Smarttrackers

7.5.2 Ketenuitstoot

Het doel van deze ketenanalyses is het scheppen van inzicht in de CO₂-uitstoot binnen de ketens van GHG genererende activiteiten. Met behulp van dit inzicht wordt tijdens deze analyse onderzocht in hoeverre de CO₂-uitstoot binnen de keten verminderd kan worden en welke reductiemaatregelen doorgevoerd kunnen worden.

A. Ketenganalyse Afval:

Afvalstroom	Verbranding		Verbranding Groene stroom	Verbranding Grijs stroom	Stort	Totale CO ₂ -uitstoot (ton CO ₂ -eq)	Aandeel (%) totale CO ₂ -uitstoot
	Transport	Recycling					
Koffiebekers	0,1	0	0	0,4	0	0,5	1%
Folie/ kunststoffen	<0,1	0,8	0	15,1	0	15,9	41%
Swill	0,23	4,0	<0,1	<0,1	0	4,3	11%
Glas	<0,1	<0,1	<0,1	<0,1	0	<0,1	<1%
Papier/ karton	<0,1	<0,1	<0,1	<0,1	0,2	0,3	1%
Afval/ restafval	0,2	<0,1	6,3	6,5	4,7	17,7	46%
Totaal (ton CO₂-eq)	0,6	4,9	6,4	22,0	4,9	38,7	100%
Aandeel totale CO₂-uitstoot (%)	1%	13%	16%	57%	13%	100%	N.v.t.

Tabel 2: CO₂-uitstoot (ton CO₂-eq) voor de ketenstappen transport en verwerking (uiteengezet in de verschillende verwerkingsmethoden) per afvalstroom, inclusief het aandeel van de totale CO₂-uitstoot van de ketenstappen per afvalstroom en het absolute totaal voor alle ketenstappen en ketenstappen afzonderlijk (bron: Ketenganalyse Afval)

Reductiedoelstellingen Afval:

In het kader van de rol van een 'duurzame' Rijksoverheid die het voorbeeld geeft in het op orde hebben van de afvalscheiding, is in 2018 besloten dat slechts 35% van het totale vrijgekomen afval, exclusief papier en karton, restafval mag zijn (Nota KPI Restafval Rijksoverheid, 2018). Uit de resultaten blijkt dat RVO aan deze ambitie heeft voldaan; slechts 33% van het vrijgekomen afval in 2019 betrof afval/ restafval.

Aansluitend geldt voor EZK en LNV de Rijksbrede ambitie dat in 2020 maximaal 35% van restafval wordt omgezet naar energie en warmte (Duurzaamheidsverslag EZK & LNV, 2020). Dit betekent dat EZK en LNV ernaar streven 65% van het restafval als grondstof opnieuw te laten gebruiken.

Op basis van de resultaten van de ketenanalyse Afval is deze doelstelling in 2019 niet behaald. In 2019 is 73% van het restafval omgezet naar (groene en grijze) energie en warmte en slechts 5% opnieuw hergebruikt als grondstof (gerecycled). Indien deze doelstelling behaald zou moeten worden, zou het verbrandingspercentage verlaagd moeten worden naar 35%. Met andere woorden; een groter aandeel van de afvalstroom afval/ restafval zou gerecycled moeten worden in plaats van verbrand (65% t.o.v. 5%).

Op basis van de verzamelde data in deze ketenanalyse kan geconcludeerd worden dat de doelstelling vanuit EZK & LNV om in 2020 maximaal 35% van het restafval om te zetten naar energie en warmte nog niet behaald en ambitieus is gezien vanuit de scope van RVO.

Hierbij heeft RVO de volgende beoogde doelstelling geformuleerd:

- 60% CO₂-reductie in 2025 ten opzichte van 2019

Reductiemaatregelen:

- Minder afval
Om de doelstelling te kunnen behalen zal het nodig zijn om tot 2025 de totale hoeveelheid vrijkomend afval met 50% te reduceren, wat gelijk staat aan een reductie van circa 19,0 ton.
- Minder verbranden
Als wordt voldaan aan de doelstelling van EZK & LNV van 2020, zou er 11,4 ton CO₂-eq worden gereduceerd ten opzichte van het basisjaar 2019. Dat is een totale reductie van 29% (bron; Ketenanalyse Afval).

Gespreken zijn gestart met ketenpartners op gebied van catering en afvalverwerking hoe voorkomen kan worden dat afval verbrandt wordt in plaats van gerecycled/rejused.

B. Ketenanalyse ICT:

Ketenstap	Totale CO ₂ -uitstoot (ton CO ₂ -eq)	Aandeel (%) in totale CO ₂ -uitstoot
Winning en productie hardware	877,0	29,1%
Gebruik hardware	519,4	17,9%
Verbruik datacentra	1.613,6	53,9%
Totaal	2.992,2	100%

Tabel 3: Totale CO₂-uitstoot (ton CO₂-eq) en bijbehorend aandeel (%) van de ketenstappen(bron: ketenanalyse ICT)

Reductiedoelstellingen ICT:

Op basis van de mogelijke maatregelen is het mogelijk om de komende jaren de impact van de keten aanzienlijk te reduceren. Hierbij heeft RVO de volgende beoogde doelstellingen geformuleerd:

- 10% CO₂-reductie in 2025 met betrekking tot de winning, productie en afvalverwerking van hardware
- 100% CO₂-reductie wat betreft het energiegebruik van datacentra (vergroening)

Reductiemaatregelen ICT:

- Reduceren bij Inkoop: samen met DICTU moet RVO bepalen welke Hardware ze
- **inkoopt op basis van de impact uit de LCA's aan te leveren bij** aangaan
- contracten. Door de meest duurzame opties te kiezen kan RVO haar footprint
- reduceren.
- Aanwenden inspraak op energie verbruik van datacentra: samenwerken met Dictu om
- Opslag onder te brengen bij Datacenters die gebruik maken van groene stroom.

Gespreken zijn gestart met ketenpartners op gebied van ICT met DICTU en contractmanager hoe vrijkomen stromen kunnen worden gemanaged en druk op vergroening Datacenter kan worde opgevoerd.

C. Ketenanalyse Duurzaam Hybride Werken:

Ketenstappen	Uitstoot (ton CO ₂ -eq)	Aandeel
Heenreis woon-werkverkeer	152	2%
Energieverbruik op kantoor	3.481	49%
Energieverbruik thuis	-	0%
Zakelijke reizen	3.356	47%
Terugreis werk-woonverkeer	152	2%
Totale uitstoot	7.141	100%

Tabel 4: Overzicht van de CO₂-uitstoot per ketenstap in het scenario van de Nulmeting (bron: Ketenanalyse Duurzaam Hybride werken)

Hierbij heeft RVO de volgende beoogde doelstelling Duurzaam Hybride Werken geformuleerd:

- 5% CO₂-reductie (oftewel 69 ton CO₂-eq) in 2024 t.o.v. 2019 van de Scope 3 emissies veroorzaakt door woon-werkverkeer en het aanvullend energieverbruik in de huizen van RVO medewerkers als gevolg van 40% thuiswerken (gemiddeld 2 uit 5 dagen)

Ketenstappen	Uitstoot Nulmeting (ton CO ₂ -eq)	Uitstoot Scenario 1 (ton CO ₂ -eq)	Uitstoot Scenario 2 (ton CO ₂ -eq)
Heenreis woon-werkverkeer	152	98	152
Energieverbruik op kantoor	3.481	2.014	3.489
Energieverbruik thuis	-	1.187	-
Zakelijke reizen	3.356	3.356	2.541
Terugreis werk-woonverkeer	152	98	152
Totale uitstoot	7.141	6.752	6.335
Reductie t.o.v. Nulmeting		-5%	-11%

Tabel 5: Overzicht CO₂-uitstoot van alle scenario's (bron: Ketenanalyse Duurzaam Hybride werken)

Reductiemaatregelen:

Om Scope 3 emissies te reduceren dienen maatregelen te worden genomen bij twee ketenstappen: woon-werkverkeer en energieverbruik (gas en stroom) thuis.

Bij invoer van Reductiescenario 1 is een gemiddelde CO₂-reductie van 36% te behalen in de uitstoot als gevolg van woon-werkverkeer door medewerkers deels thuis te laten werken.

Met ook de Invoer van Reductiescenario 2 is een gemiddelde reductie van 24% te behalen in de uitstoot als gevolg van zakelijke reizen door medewerkers minder te laten reizen (vermindering van vliegreizen, met name buiten de EU en inzet andere duurzame transportmogelijkheden in de categorie zakelijke reizen). Energieverbruik thuis door reductiepotentieel te benutten door het verduurzamen van de energiemix van de privéwoningen van medewerkers. Maatregelen nog nader te bepalen.

Hybride werken heeft veel aandacht in de organisatie, meerdere onderdelen houden zich bezig met deze ontwikkelingen. Gesprekken lopen met belanghebbende om CO₂-reductie op de agenda te houden. Gesprekken zijn gestart met ketenpartners op gebied van Duurzaam Hybride werken hoe uitstoot voorkomen kan worden van woon- werk en inrichting van de thuiswerkplek.

7.6 Participatie en dialoog

7.6.1 Keteninitiatieven

RVO is initiator en deelnemer aan vele initiatieven die zich richten op CO₂-reductie binnen en buiten de eigen organisatiescope. Voor de CO₂-Prestatieladder dient minimaal aan 1 initiatief actief te worden deelgenomen. Een relevante initiatieven waar aan wordt deelgenomen is de [Anders Reizen coalitie](#).

Daarnaast is RVO lid van de Green Business Club Utrecht (GBCU). Een samenwerkingsverband voor een duurzaam en leefbaar stationsgebied Utrecht Centraal heeft als missie. Op 30 september 2021 is hier voor een convenant **'Utrecht Centraal energieneutraal in 2030' is ondertekend**. Info: [Green Business Club Utrecht](#)

Ook is RVO lid van de Green Business Club Beatrixkwartier Den Haag. Stichting Green Business Club Beatrixkwartier is in 2014 opgericht door BAM, Bouwinvest, MN, PostNL en Gemeente Den Haag om het gebied te verduurzamen en verlevendigen. Door de lokale aanpak kan binnen bedrijven en in het gebied meer impact worden gemaakt. Info: <https://greenbusinessclub.nl/beatrixkwartier/>.

Ze hebben de ambitie om energieneutraal te zijn vóór 2030 en zetten vol in op afvalreductie en circulariteit. Daarnaast willen ze zorgen voor een groene en klimaatadaptieve leef- en werkomgeving die goed bereikbaar is.

7.6.2 Ontwikkelingsproject

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) heeft de ambitie om zich te laten certificeren op niveau 4 van de CO₂-Prestatieladder en hierdoor impact te kunnen maken in haar keten. Een van de eisen voor het behalen van niveau 4 stelt: **'De organisatie neemt initiatief tot ontwikkelingsprojecten die de sector faciliteren in CO₂-reductie.'** De organisatie moet daarbij kunnen aantonen dat ze initiatiefnemer is van ontwikkelingsprojecten die de sector, bij de uitvoering van projecten, faciliteren in CO₂-reductie door het verbinden van de organisatiernaam aan het initiatief, door publicaties, door bevestiging van mede-initiatiefnemers. De uitgewerkte ketenanalyses dienen hiervoor onder andere als input.

Daarom heeft RVO een voorstel voor het opzetten van een ontwikkelingsproject voor verdieping **'verduurzaming totale kantoorpand Den Haag en omgeving'**(Centre Court). Een van de uitdagingen waar overheden voor staan is de verduurzaming van het haar kantoorpanden en de omgeving. De geleerde lessen uit dit project kunnen andere overheden/bedrijfsleven helpen met stappen te nemen in de verduurzaming van hun vastgoed en de omgeving.

De pilot is een instrument en/of hulpmiddel waarbij de resultaten van de pilot input vormen voor het ontwikkelen van nieuwe (duurzaamheid) kaders, maatregelen of aanpassen van het bestaande rijk huisvestingsbeleid, dat bedacht is in de periode 2010 – 2015, toen het aspect Duurzaamheid en CO2 uitsparing nog geen hoofd items waren. Het is interessant om te onderzoeken en ervaren hoe de uitkomsten uit deze analyses kunnen worden toegepast binnen de parameters van een specifiek kantoor wat in gebruik is bij RVO.

7.7 Communicatie en participatie

Dialogen

De CO2-Prestatieladder eist vanaf niveau 4 dat RVO minimaal twee keer per jaar **externe organisaties (NGO's, bedrijfsleven, markt en andere overheden) uitnodigt en** het management van deze organisaties actief in de gelegenheid stelt om te reflecteren op het energie- en CO2-beleid van RVO.

In de 2021 heeft deze dialoog vorm gekregen door stakeholders de mogelijkheid te bieden om te reflecteren op het thema: Duurzaam hybride werken, hoe komen we daar?

Dat was het thema van de eerste dialoog sessie die wij hebben opgezet voor onze stakeholders en belangstellenden.

Die vraag stond centraal tijdens de door RVO georganiseerde dialoogsessie **'duurzaam hybride werken'**. De sessie vond plaats op vrijdag 5 november, de laatste dag van de Nationale Klimaatweek. Plaats van handeling: The Green Village, een innovatieproeftuin op gebied van verduurzaming op de campus van de TU Delft. Samen met stakeholders hebben wij daar de mogelijkheden besproken en aangereikte suggesties ter overweging meegenomen in onze ketenanalyses. In het bijzonder de ketenanalyses over Duurzaam Hybride werken en ICT.

Deze dialoog vond plaats in het najaar van 2021. Een tweede dialoog staat gepland in maart 2022.

Voorbeeldfunctie; RVO draagt actief bij aan het uitdragen van het belang van de CO2-Prestatieladder voor overheden waarbij we onze kennis en ervaringen oa. delen, met de Community of Practise (COP) extern gefaciliteerd door SKAO, PIANOo met deelnemers het RIJK. Daarnaast participeren afgevaardigden van RVO in de Green Business clubs in Utrecht en Den Haag.

Bijlage A – Energiebeoordeling

De Energiebeoordeling beschrijft het algemene energieverbruik en meest significante energiestromen binnen het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Dit verslag geeft invulling aan eis 2.A.3 van de CO₂-Prestatieladder, wordt elk jaar bijgewerkt en levert input voor het CO₂-Managementplan, in het bijzonder voor de selectie van maatregelen. De meest materiële emissies, zoals bepaald in de energiebeoordeling, zijn gebruikt om de reductiedoelstellingen vorm te geven. Het Plan van Aanpak van de reductiemaatregelen beschrijft welke maatregelen getroffen worden om deze reductiedoelstellingen te behalen binnen de gehele organisatie.

Organisatieonderdelen

Tabel 1 geeft een overzicht van de organisatieonderdelen die onder deze Energiebeoordeling worden meegenomen, zoals vastgesteld in de Organisatorische Grenzen.

Tabel 1. Overzicht organisatieonderdelen Energiebeoordeling

Onderdeel	Oppervlak (BVO) [m ²]	Aantal
Ministerie EZK		
EZK Kern	Ca 31.000	1 gebouw
Autoriteit Consument en	Ca. 13.000	1 gebouw
Agentschap Telecom	6700	2 gebouwen
Centraal Planbureau	Ca. 4015	1 gebouw
DICTU	Ca. 20.000	7 gebouwen (2 datacenters incl.)
RVO	Ca. 78500	14 gebouwen
Nederlandse Emissie-autoriteit	Ca. 1.700	1 gebouw
Staatstoezicht op de Mijnen	Ca. 3000	1 gebouw
Ministerie LNV		
LNV Kern	Ca. 12.500	1 gebouw
NVWA	Ca. 46.000	24 gebouwen

NB. Sommige onderdelen zitten in hetzelfde pand waardoor er een overlap is en het totaal aantal gebouwen van EZK en LNV iets lager ligt dan de som van bovenstaande getallen.

Factoren die het energieverbruik beïnvloeden

In deze Energiebeoordeling wordt het energieverbruik gerelateerd aan factoren die het energieverbruik waarschijnlijk hebben beïnvloed.

Tabel 2. Factoren die energieverbruik beïnvloeden

Grootste bijdragers voor energieverbruik	Eenheid	Totale CO ₂ -uitstoot 2020	Totale CO ₂ -uitstoot 2019	Factor van invloed
Elektriciteit gebouwen	[kWh/jaar]	5.586 ton	6.638 ton	Oppervlakte gebouwen, bedrijfstijden, aantal medewerkers/ gebruikers
Aardgas verwarming	[m ³ /jaar]	1.661 ton	1.760 ton	
Stadswarmte	[GJ/jaar]	444 ton	543 ton	
Zakelijke reizen	[km/jaar] en [liter/jaar]	6215 ton	12.032 ton	Aantal medewerkers/ gebruikers, reisafstand

Energieverbruik en energiegebruikers

Het energieverbruik is vastgesteld op basis van maand- en jaarfacturen en op basis van energieoverzichten van leveranciers. Bij het opstellen hiervan is gebruik gemaakt van de verkregen verbruiksgegevens. Voor de analyse over 2020 is het energieverbruik in 3 categorieën uitgesplitst: Elektriciteit, Verwarming en Zakelijk Verkeer.

De gezamenlijk CO₂-uitstoot van EZK en LNV is in 2020 met 34% afgenomen van 20.974 ton naar 13.906 ton. In Tabel 2 is voor alle factoren een dalende trend te zien, waarbij zakelijke reizen de sterkste daling laat zien, namelijk van 61,4%. Het aardgasverbruik is het minst sterk gedaald ten opzichte van 2019. Voor deze factor is een daling van 6,7% genoteerd.

Elektriciteitsverbruik panden

Tabel 3. Jaarverbruik 2020 – Elektriciteit

Energiestroom	Eenheid	Jaarverbruik 2020	Aandeel in totaal elektriciteitsverbruik	Aandeel in totale CO ₂ -footprint	Jaarverbruik 2019	Aandeel in totaal elektriciteitsverbruik	Aandeel in totale CO ₂ -footprint	Toelichting
Elektriciteit (EZK)								
EZK Kern (1 gebouw)	kWh	2.244.268	10%	0%	2.876.978	12,6%	0%	Groene stroom
ACM (1 gebouw)		792.531	4%	0%	859.725	3,8%	0%	Groene stroom
AT (2 gebouwen)		478.729	2%	2%	547.648	2,4%	1,7%	
CPB (1 gebouw)		198.667	0,92%	0%	245.528	1,1%	0%	Groene stroom
DICTU (7 gebouwen)		4.953.449	22,8%	1%	5.290.086	23,2%	0,8%	Groene stroom
RVO (14 gebouwen)		7.290.000	33,6%	20,9%	7.647.217	33,5%	16,4%	Groene stroom
NEA (1 gebouw)		148.692	0,7%	0%	134.006	0,6%	0%	Groene stroom
SODM (1 gebouwen)		227.140	1%	0,9%	255.116	1,1%	0,8%	
Elektriciteit (LNV)								
LNV Kern (1 gebouw)	kWh	900.374	4,2%	0%	958.993	4,2%	0%	Groene stroom
NVWA (24 gebouwen)		4.018.051	18,5%	15,4%	4.000.948	17,5%	12%	Groene stroom

EZK en LNV hebben een gezamenlijk energieverbruik van 21.682 mWh. Het elektriciteitsverbruik komt voort uit het laten functioneren van installaties, apparaten en datacenters in de ministeriële panden. Het verbruik van RVO levert ook in 2020 met haar 14 panden en het grootste BVO een significante bijdrage aan de totale uitstoot van de ministeries op het gebied van elektriciteit. In Tabel 3 is te zien dat het elektriciteitsverbruik voor het gros van de diensten in 2020 is afgenomen, terwijl twee departementen een lichte stijging laten zien. Het gaat hier om de NEa en de NVWA. Dit kan te maken hebben met een uitbreiding in het BVO voor de NEa.

Er wordt door meerdere diensten, waaronder RVO, gebruik gemaakt van groene stroom. Hierdoor is de footprint van enkele diensten op het gebied van elektriciteitsverbruik al teruggebracht naar nul. De ministeries zijn voornemens om het energieverbruik verder terug te brengen door meer groene stroom in te kopen, apparaten uit te zetten of op energiestand en te kiezen voor energiezuinige apparaten bij vervanging.

Verwarming panden
Tabel 4. Jaarverbruik 2020 – Verwarming aardgas

Aardgas	Eenheid	Jaar- verbruik 2020	Aandeel in totaal verbruik aardgas	Aandeel in totale footprint	Jaar- verbruik 2019	Aandeel in totaal verbruik aardgas	Aandeel in totale footprint	Toelichting
Aardgas (EZK)								
AT (2 gebouwen)	m ³	55.612	6,3%	0,75%	58.203	6,3%	0,5%	
DICTU (7 gebouwen)		37.736	4,3%	0,5%	41.951	4,5%	0,4%	
RVO (15 gebouwen)		270.717	30,7%	3,67%	323.258	34,7%	2,9%	
Aardgas (LNV)								
NVWA (27 gebouwen)	m ³	517.686	58,7%	7%	507.975	54,5%	4,6%	

Tabel 5. Jaarverbruik 2020 – Stadswarmte

Stadswarmte	Eenheid	Jaar- verbruik 2020	Aandeel in totaal verbruik stadswarmte	Aandeel in totale CO ₂ - footprint	Jaarverbruik 2019	Aandeel in totaal verbruik stadswarmte	Aandeel in totale CO ₂ - footprint	Toelichting
Stadswarmte (EZK)								
EZK Kern	GJ							
ACM		1.049	8,49%	0,27%	2.024	13,4%	0,4%	
AT								
CPB								
DICTU		268	2,2%	0,1%	268	1,2%	0,05%	
RVO		8.583	69,5%	2,2%	10.272	68%	1,8%	
NEA		512	4,1%	0,1%	593	3,9%	0,1%	
SODM		426	3,5%	0,1%	426	2,8%	0,1%	
Stadswarmte (LNV)								
LNV Kern (1 gebouw)	GJ							
NVWA (27 gebouwen)		1.515	12,3%	0,4%	1.515	10,1%	0,3%	

EZK en LNV maken voor het verwarmen van panden gebruik van aardgas en stadswarmte. De panden in het beheer van de ministeries EZK en LNV liggen verspreid door Nederland, met ieder gebied zijn eigen mogelijkheden tot verwarmen. Aardgas heeft in 2020 een aandeel van 12% in de footprint. Het verbruik van de 27 locaties van de NVWA is in 2020 zowel absoluut als relatief gestegen. In 2019 is de NVWA verantwoordelijk voor 54,5% en in 2020 zelfs voor 58,7%. De NVWA is voornemens om het gasverbruik van de laboratoria en kassencomplexen terug te dringen door de aanleg van een warmtenet. De verwachting is dat het gasverbruik van de NVWA hierdoor in 2025 met 80% is gereduceerd.

Stadswarmte beslaat in 2020 3,2% van de totale CO₂-uitstoot. Er wordt door 6 dienstonderdelengebruik gemaakt van stadswarmte. Grootverbruikers zijn de panden van RVO in Den Haag en Utrecht. Bij ACM is de grootste daling in verbruik te zien, terwijl voor andere departementen het verbruik gelijk blijft of licht afneemt. Voor het berekenen van de CO₂-uitstoot van stadswarmte gebruiken we de landelijk vastgestelde conversiefactoren voor stadswarmte (in gram CO₂/GJ per warmtebron) van www.co2emissiefactoren.nl.

Zakelijk verkeer

Tabel 6. Jaarverbruik 2020 – Zakelijk Verkeer: Eigen wagenpark

Zakelijk verkeer	Eenheid	Jaarverbruik 2020	Aandeel in footprint	Jaarverbruik 2019	Aandeel in footprint
Eigen wagenpark (EZK)					
<i>Diesel</i>	liter	42.417	1%	51.336	0,8%
<i>Benzine</i>		37.921	0,8%	33.901	0,4%
Eigen wagenpark (LNV)					
<i>Diesel</i>	liter	156.136	3,6%	444.704	6,9%
<i>Benzine</i>		1.229.006	24,2%	1.603.089	21%
<i>LPG</i>		125	0,002%	68	0,001%

Tabel 7. Jaarverbruik 2020 – Zakelijk Verkeer: **Privéauto's**, OV kilometers en Vliegereizen

Zakelijk verkeer	Eenheid	Jaarverbruik 2020	Aandeel in footprint	Jaarverbruik 2019	Aandeel in footprint	Toelichting
Privéauto's (EZK)						
EZK Kern	km	134.170	0,19%	189.307	0,2%	
ACM		54.288	0,08%	22.412	0,02%	
AT		67.998	0,1%	20.390	0,02%	
CPB		9.542	0,01%	3.504	0,004%	
DICTU		334.242	0,47%	21.335	0,02%	
RVO		1.486.347	2,08%	1.648.541	1,7%	
NEA		10.030	0,01%	17.074	0,02%	
SODM		198.545	0,28%	475.916	0,5%	
Privéauto's (LNV)						
LNV Kern	km	185.651	0,26%	289.427	0,3%	
NVWA		1.007.734	1,41%	1.600.865	1,7%	
Zakelijke OV kilometers						

EZK	km	6.087.235	0,6%	24.640.614	1,6%	100 % NS-treinreizen NS-treinen rijden op groene energie
LNK		910.808	0,07%	3.486.334	0,2%	100 % NS-treinreizen NS-treinen rijden op groene energie
Zakelijke vliegvluchten (EZK)						
vlucht <700 km	km	54.966	0,12%	184.947	0,3%	Sterke daling t.o.v. 2019 vanwege negatief reisadvies
vlucht 700-2500 km		485.252	0,7%	2.339.832	2,2%	Sterke daling t.o.v. 2019 vanwege negatief reisadvies
vlucht >2500 km		5.865.523	6,2%	24.579.567	17,2%	Sterke daling t.o.v. 2019 vanwege negatief reisadvies
Zakelijke vliegvluchten (LNV)						
vlucht <700 km	km	5.584	0,01%	31.174	0,04%	Sterke daling t.o.v. 2019 vanwege negatief reisadvies
vlucht 700-2500 km		91.938	0,13%	373.877	0,4%	Sterke daling t.o.v. 2019 vanwege negatief reisadvies
vlucht >2500 km		708.314	0,75%	2.466.935	1,7%	

In totaal is zakelijk verkeer verantwoordelijk voor 44,7% van de totale CO₂-uitstoot, waarvan het eigen wagenpark de hoogste bijdrage levert aan de footprint met 31,2%. In 2019 waren de zakelijke vliegvluchten verantwoordelijk voor een groot deel van de uitstoot, maar dit is vanwege COVID-19 significant afgenomen. Er wordt hierna dieper ingegaan op het eigen wagenpark en de vliegvluchten. Daarnaast wordt binnen het zakelijk verkeer ook onderscheid gemaakt tussen kilometers gemaakt met het openbaar vervoer en gedeclareerde kilometers met **privéauto's**. Deze categorieën zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor minder dan 6% van de uitstoot.

Met betrekking tot de gedeclareerde privé kilometers (4,9%) is dit ten opzichte van 2019 voor een aantal diensten, zoals ACM, AT, en CPB meer dan verdubbeld terwijl andere diensten een daling laten zien. Informatie over het type auto en brandstofverbruik onbekend. Er worden veel kilometers met het openbaar vervoer gereden, maar deze zorgen voor een relatief lage uitstoot. De conversiefactor voor kilometer per NS-trein is namelijk nul, maar daarnaast wordt ook met de bus, tram en internationale trein gereden waar andere conversiefactoren voor gelden.

Wagenpark

De wagenparken van beide ministeries zorgen gezamenlijk voor 31,2% van de totale uitstoot en is daarmee de op één na grootste vervuiler, na het energiegebruik van de panden. De NVWA van het ministerie van LNV neemt hierin het grootste deel van de uitstoot voor haar rekening. Dit is te verklaren door het feit dat medewerkers het land doorreizen voor inspecties en andere activiteiten. De NVWA **gaat inzetten op de aanschaf van elektrische auto's en wil** haar wagenpark in 2025 volledig elektrisch hebben. Andere diensten van EZK verkennen andere oplossingen zoals **deelauto's** of gaan laadpalen plaatsen.

Vliegvluchten

Waar de vliegvluchten in 2019 nog verantwoordelijk waren voor 22% van de uitstoot is dat in 2020 afgenomen naar 8%. De vliegvluchten zijn daarmee gedaald naar van plek 2 naar plek 4 als vervuiler. De grootste afname heeft plaatsgevonden bij de categorie vluchten tussen 700 en 2.500 kilometer. Vanwege COVID-19 is er door de Nederlandse regering een negatief reisadvies uitgebracht en werd het vliegen ontmoedigd. Gezien de grote besparing die is behaald door minder te vliegen, lijkt dit een goed moment om te evalueren in hoeverre er lange afstandsvluchten nodig zijn. Alternatieven zoals treinreizen en video-conferencing kunnen de vliegkilometers in de toekomst verder verlagen.

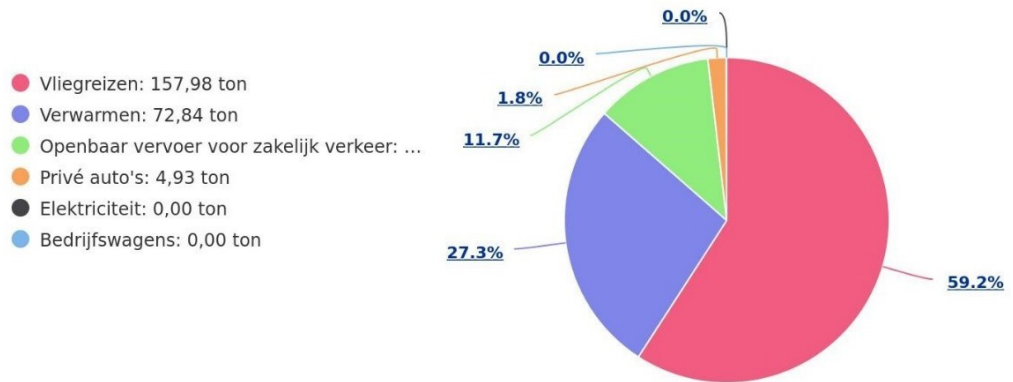

Bijlage B - Footprints 2019 (basisjaar)

ACM

CO2e (267 ton)

2019

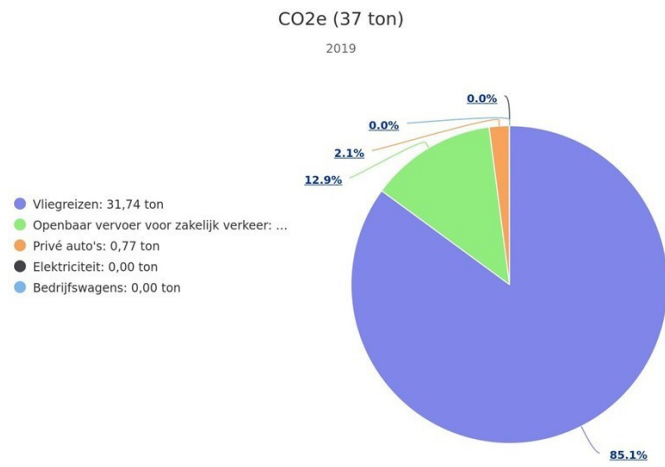
AT

CO2e (852 ton)

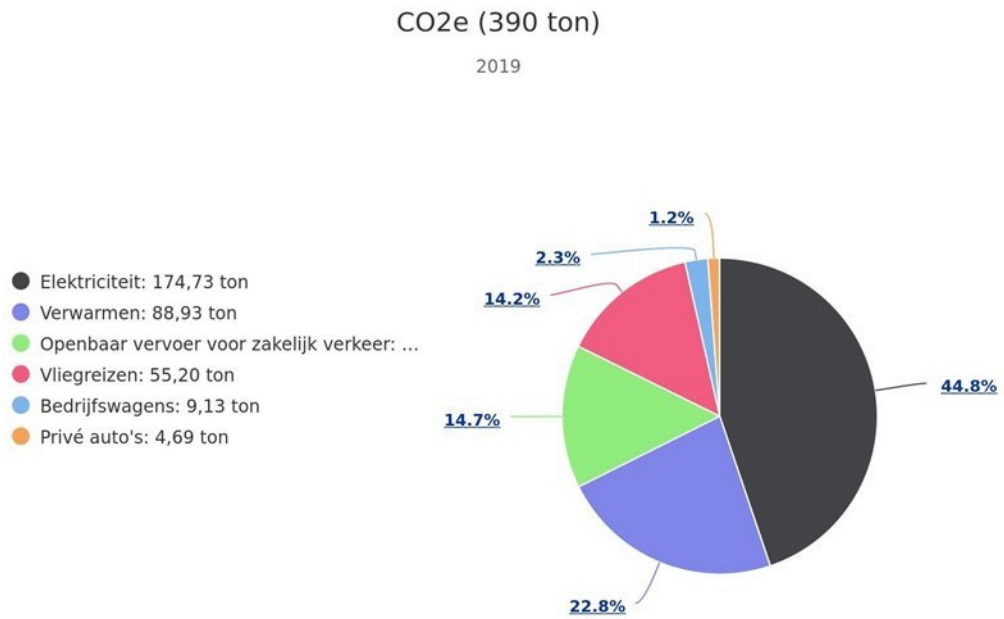
2019

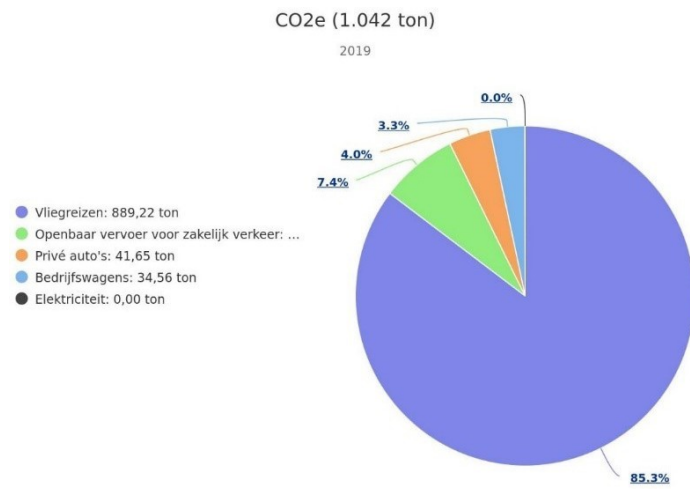
CPB

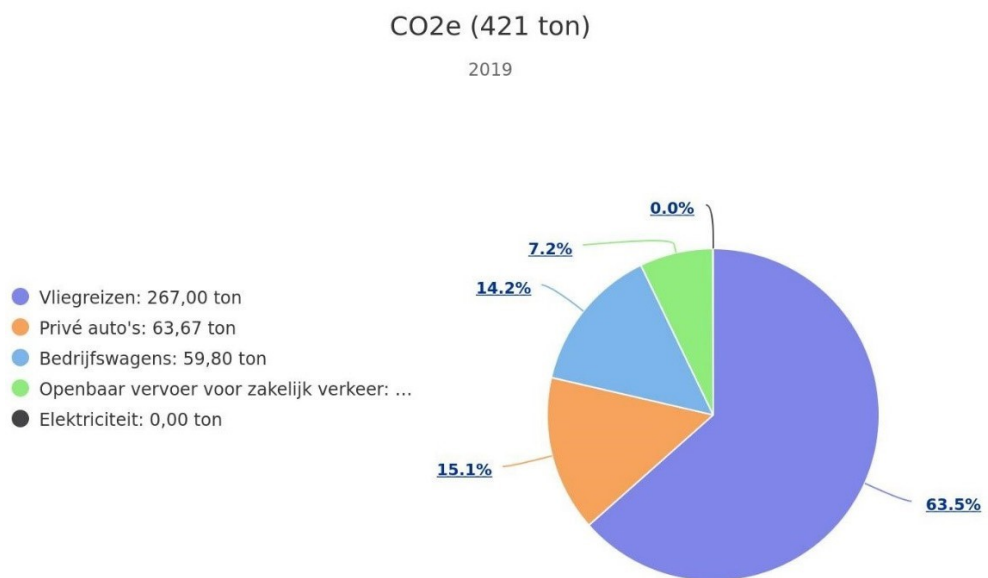
DICTU

EZK kern

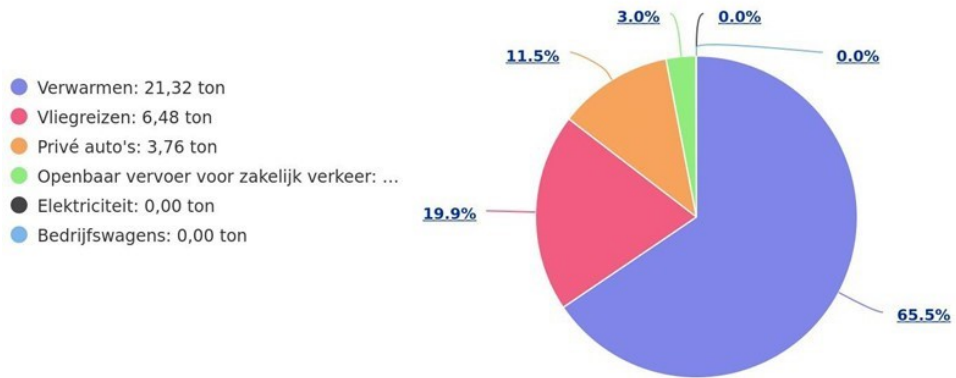
LNv kern

NEa

CO2e (33 ton)

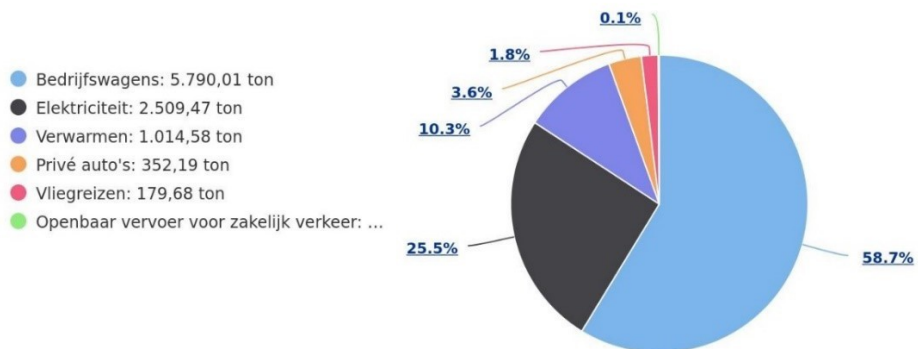
2019

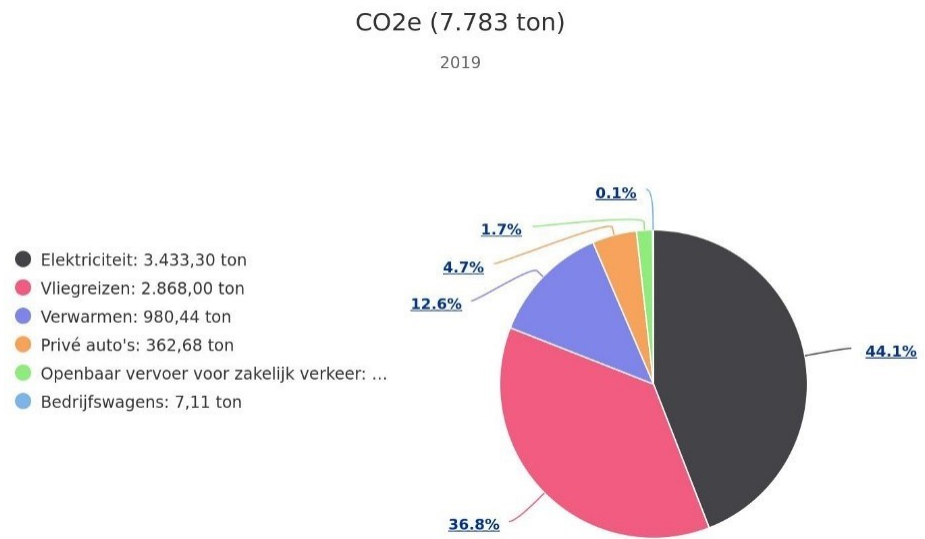
NVWA

CO2e (9.856 ton)

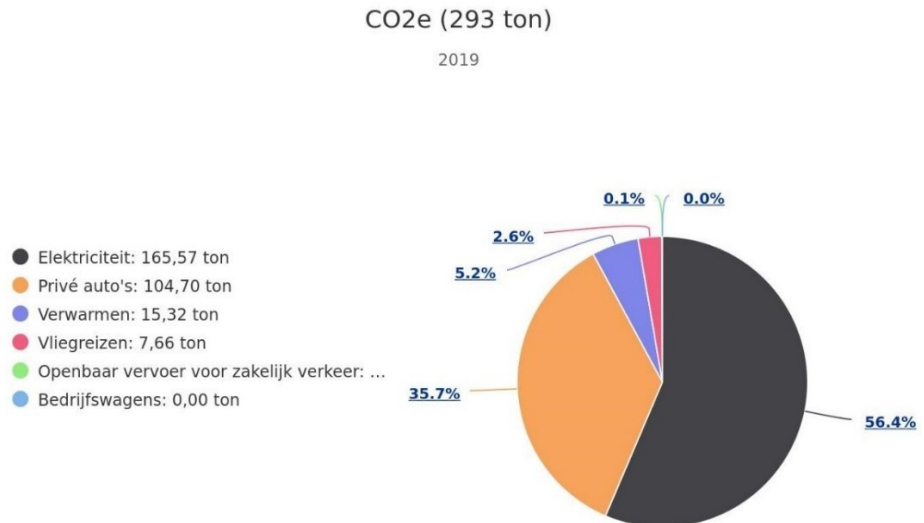
2019

RVO

SODM

Bijlage C - Footprints 2020

ACM

CO2e (84 ton)

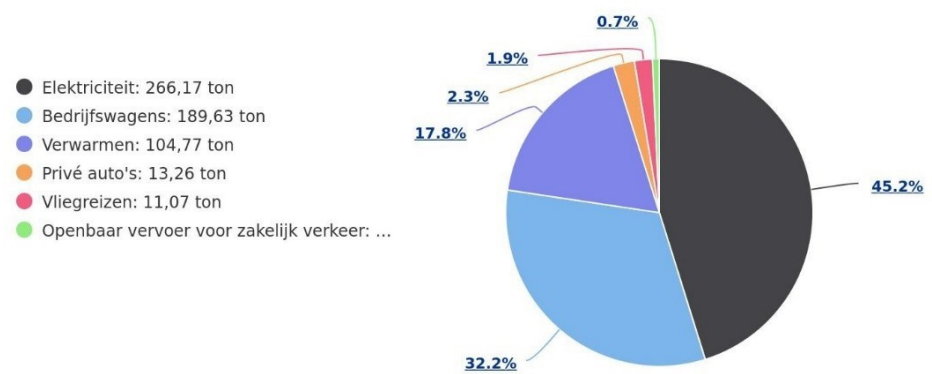
2020

AT

CO2e (589 ton)

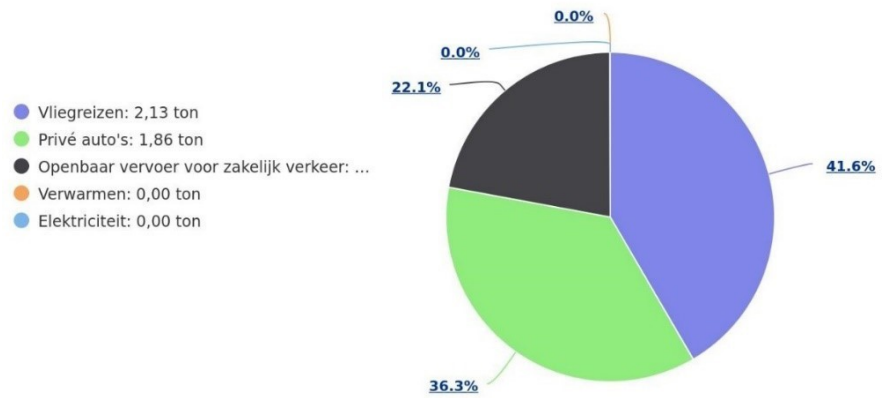
2020

CPB

CO2e (5 ton)

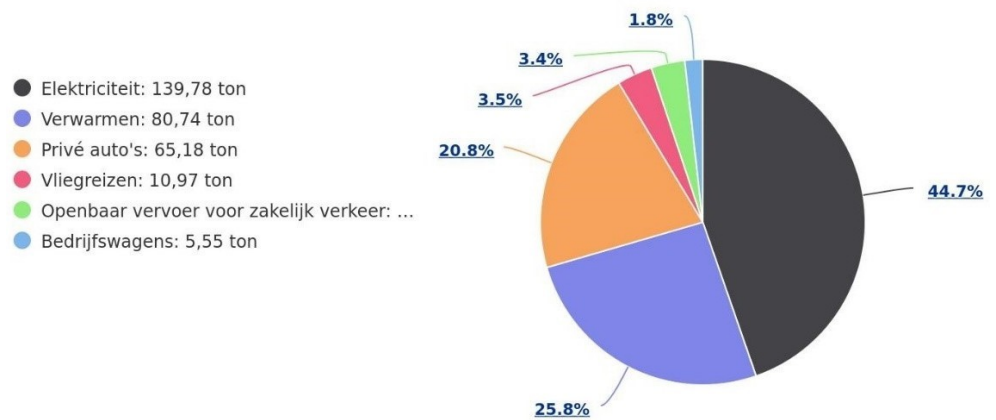
2020

DICTU

CO2e (313 ton)

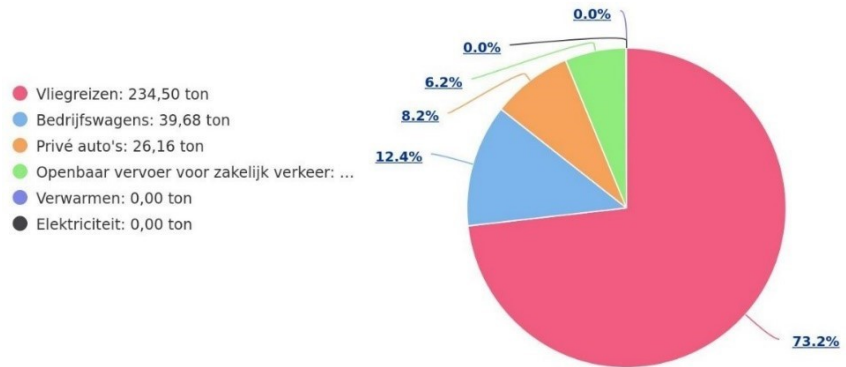
2020

EZK kern

CO2e (320 ton)

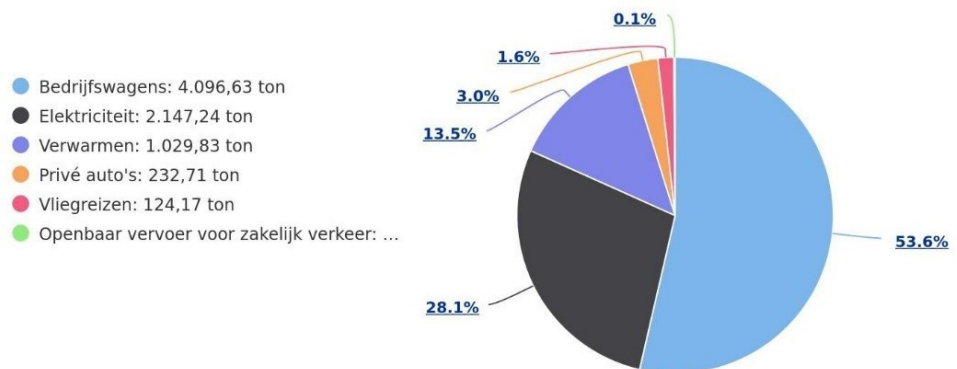
2020

LNV kern

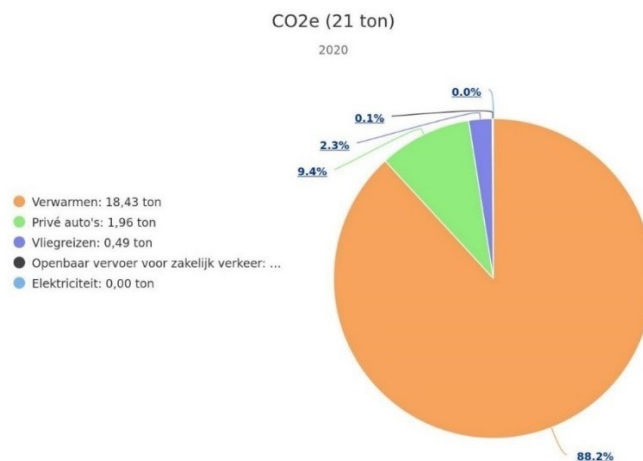
CO2e (7.640 ton)

2020

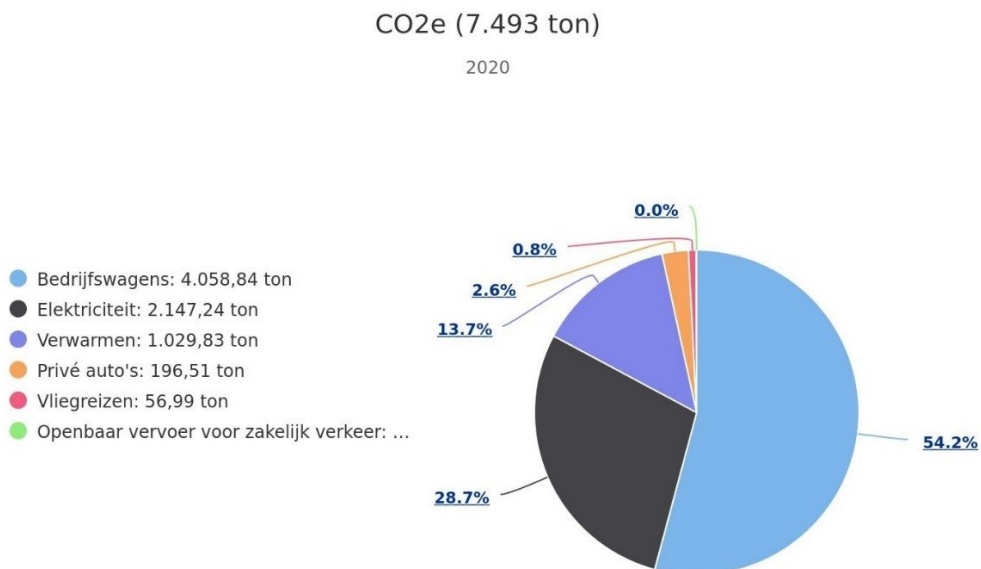

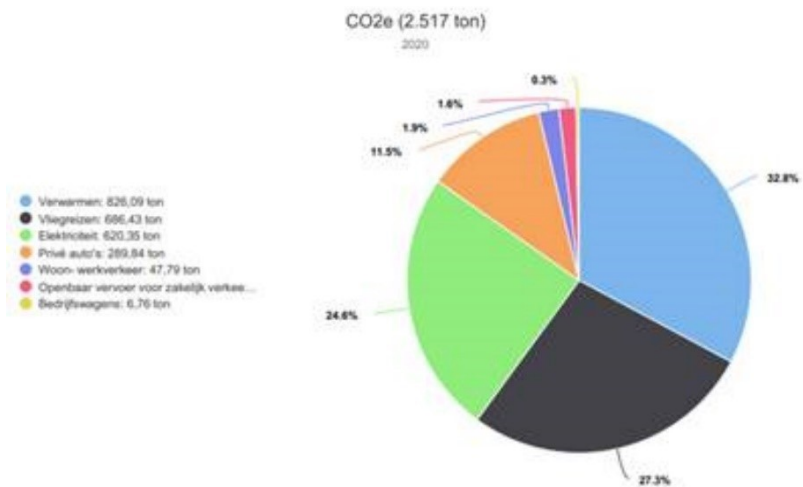
NEa

NVWA

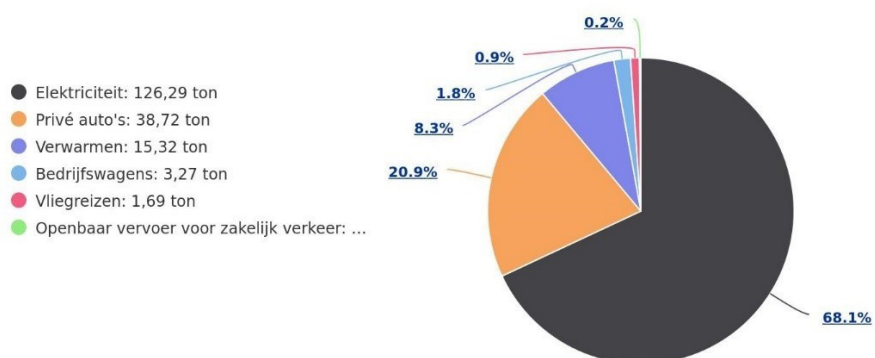

RVO

SODM

CO2e (186 ton)
2020

Dit is een publicatie van:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Prinses Beatrixlaan 2 | 2595 AL Den Haag
Postbus 93144 | 2509 AC Den Haag
T +31 (0) 88 042 42 42
E klantcontact@rvo.nl
www.rvo.nl

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van de ministeries
Economische Zaken en Klimaat en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

© Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | december 2021

Publicatienummer: RVO-225-2021/RP-CORP

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) stimuleert duurzaam,
agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met subsidies, het
vinden van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving.
RVO werkt in opdracht van ministeries en de Europese Unie.

RVO is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.